

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทที่ 5 นี้เป็นการนำผลการวิจัยที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4 มาจัดทำเป็นข้อสรุปผลการวิจัย รวมทั้งการอภิปรายผล และข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนั้นจึงได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการวิจัย
2. การอภิปรายผลการวิจัย
3. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย

ผลของการวิจัยในครั้งนี้ได้นำเสนอใน 4 ประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล ความต้องการในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรยุคดิจิทัล องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเป็นธุรกิจการเกษตรยุคดิจิทัล และกรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล โดยสรุปได้ดังนี้

1.1 ความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล

การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลมีความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ 5 ด้าน ดังนี้

1.1.1 การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร ผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรมีลักษณะเช่นเดียวกับผู้ประกอบการธุรกิจทั่วไปไปผสมผสานกับความรู้และทักษะในการจัดการด้านการเกษตร โดยผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรนั้นมีปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ

1) **ปัจจัยคุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการ** ได้แก่ บุคลิกภาพ ทัศนคติ การแสวงหาโอกาส กล้าเสี่ยง ต้องการความสำเร็จ และคุณธรรมและจริยธรรม

2) **ปัจจัยความรู้และทักษะของการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร** ความรู้และทักษะพื้นฐานในการประกอบธุรกิจการเกษตร ได้แก่ ความรู้และทักษะในการจัดการธุรกิจ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสร้างนวัตกรรม

1.1.2 สภาวะแวดล้อมดิจิทัล นอกจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรแล้ว การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจในยุคดิจิทัลนั้น อยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เชื่อมโยงกับการเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ธุรกิจการเกษตรจึงต้องมีการปรับตัวเพื่อให้เท่าทันกับยุคสมัย โดยการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลและการเกษตรอัจฉริยะ

1) **การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล** เป็นการนำเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์เพื่อให้เกิดการพัฒนาในการดำเนินงานให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2) **การเกษตรอัจฉริยะ** การพัฒนาการทำการเกษตรที่ผสมผสานความสามารถในการเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีความแม่นยำสูง มีการเชื่อมโยงข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานเพิ่มมากยิ่งขึ้น

1.1.3 **การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต** การศึกษาในการเป็นผู้ประกอบการเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันสังคมและวัฒนธรรมของการเป็นผู้ประกอบการ ทั้งการให้การศึกษาในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการ

1) **การศึกษาในการเป็นผู้ประกอบการ** ในระดับอุดมศึกษาหลักสูตรผู้ประกอบการและหลักสูตรธุรกิจการเกษตรทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่วนใหญ่รายวิชาที่มีการเรียนการสอนจะเน้นไปทางด้านการพัฒนาความรู้และทักษะของการเป็นผู้ประกอบการ โดยมีการเรียนการสอนด้านการพัฒนาด้านคุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการเป็นบางส่วน เช่น การเป็นผู้ประกอบการ การคิดเชิงวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และจริยธรรมทางธุรกิจ เป็นต้น

2) **การเรียนรู้การเป็นผู้ประกอบการ** นอกจากการศึกษาการเป็นผู้ประกอบการในระดับอุดมศึกษาแล้ว ผู้ประกอบการยังจะต้องมีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านสังคมและวัฒนธรรมของการเป็นผู้ประกอบการ เพื่อบ่มเพาะและพัฒนาให้มีความพร้อมในการเป็นผู้ประกอบการ

1.1.4 **เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน** การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรนอกจากจะมีเป้าหมายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตและมีความได้เปรียบในการแข่งขันบนพื้นฐานความสามารถของการเป็นผู้ประกอบการแล้ว ยังต้องตระหนักถึงการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

1.1.5 **นโยบายการพัฒนา** ปัจจัยสนับสนุนในการเสริมสร้างให้เกิดผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล คือ นโยบายในการพัฒนาประเทศ ประกอบด้วย

1) **นโยบายดึง** เป็นนโยบายการพัฒนาเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน ระบบนิเวศดิจิทัลและนวัตกรรม ซึ่งเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ก่อให้เกิดการจูงใจในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรอันเนื่องจากการเห็นโอกาสที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา

2) **นโยบายผลัก** เป็นนโยบายการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรโดยตรงเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ ความรู้ และทักษะของการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรโดยการให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.2 ความต้องการของผู้เรียนในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล

ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความพร้อมในการประยุกต์ใช้ดิจิทัลและเกษตรอัจฉริยะประเภทเครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารปานกลางจนถึงมากที่สุด และมีความพร้อมในการประยุกต์ใช้เครื่องมือในการดำเนินธุรกิจปานกลางถึงน้อยที่สุด นอกจากนี้ผู้เรียนส่วนใหญ่ยังมีความสนใจเทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้าง

นวัตกรรมในธุรกิจและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อแสวงหาข้อมูลและมีความคิดเห็นว่าเทคโนโลยีดิจิทัลช่วยเกษตรกรและผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรสามารถเข้าถึงโอกาสทางการตลาดใหม่ๆ ได้ ในการศึกษาความต้องการในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรยุคดิจิทัลสามารถสรุปประเด็นได้ 5 ประเด็น ดังนี้

1.2.1 ความต้องการพัฒนาคุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการ ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความต้องการพัฒนาคุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการทุกๆ ด้าน ได้แก่ ด้านคุณธรรมและจริยธรรม บุคลิกภาพในการเป็นผู้ประกอบการ ทักษะที่ดีต่อการเป็นผู้ประกอบการ การแสวงหาโอกาส การกล้าเสี่ยงหรือยอมรับกับความเสี่ยง และความต้องการความสำเร็จ

1.2.3 ความต้องการพัฒนาความรู้และทักษะของการเป็นผู้ประกอบการ ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความต้องการพัฒนาความรู้และทักษะของการเป็นผู้ประกอบการทั้งด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การสร้างนวัตกรรม และการจัดการธุรกิจ

1.2.4 ความต้องการการศึกษาทางไกลเพื่อพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการ ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความต้องการการศึกษาทางไกลเพื่อพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการทั้งในด้านของการเรียนการสอนทางไกลการเรียนการสอนทางไกลที่ผสมผสานกับการฝึกปฏิบัติและการเรียนการสอนในห้องเรียน การใช้กรณีศึกษา การเรียนผสมผสานกับการสร้างเครือข่าย การเรียนรู้พร้อมกับการสร้างกิจการ การเรียนรู้จากสังคมที่มีบรรยากาศในการสนับสนุนและเสริมสร้างวัฒนธรรมของผู้ประกอบการ การเรียนแบบระยะสั้น และการสร้างทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตอยู่ในระดับมาก และมีความต้องการสื่อการเรียนการสอนประเภทหนังสือหรือเอกสารการสอน สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อดิจิทัล

1.2.5 ความสัมพันธ์ของลักษณะทางประชากรศาสตร์กับความต้องการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ ประสบการณ์ในการเป็นผู้ประกอบการหรือเจ้าของกิจการ สถานภาพการศึกษา อาชีพของครอบครัวที่อยู่ภาคเกษตรหรือนอกภาคเกษตร อายุ การประกอบอาชีพหลัก และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่แตกต่างกันส่งผลต่อความพร้อมในการประยุกต์ดิจิทัลและเกษตรอัจฉริยะ ความต้องการพัฒนาคุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการ และความต้องการการศึกษาทางไกลเพื่อพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการในบางประเด็นที่แตกต่างกัน

1.3 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรยุคดิจิทัล

การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรยุคดิจิทัลมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ 3 องค์ประกอบมีดังนี้

1.3.1 ยุคดิจิทัลและเทคโนโลยีดิจิทัล เทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทในการพัฒนาการประกอบการธุรกิจการเกษตรในการค้นหาความรู้หรือการได้มาซึ่งความรู้ที่มีความสะดวกรวดเร็ว ทำให้สามารถวางแผนงานได้อย่างเหมาะสม และช่วยให้การวิเคราะห์และพยากรณ์การทำงานได้อย่างถูกต้องแม่นยำ ซึ่งในการกระบวนการดำเนินงานนั้นเทคโนโลยีดิจิทัลถูกนำมาใช้ในการบริหารจัดการภายในกิจการ แก้ไขปัญหาด้านการขาดแคลนแรงงาน ช่วยควบคุมคุณภาพทั้งกระบวนการผลิต ช่วยลดต้นทุนและย่นระยะเวลาในการดำเนินงานทำให้การประกอบการมีประสิทธิภาพ ในด้านการตลาดเทคโนโลยีดิจิทัลช่วย

ให้เกิดการดำเนินงานที่มีประสิทธิผล ทำให้การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ช่วยอำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสารทั้งกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทางธุรกิจและทำให้เข้าใจ เข้าถึง และตอบสนองลูกค้าได้อย่างทันท่วงที และลูกค้ายังสามารถตรวจสอบย้อนกลับถึงกิจกรรมและกระบวนการผลิตได้ นอกจากนี้เทคโนโลยีดิจิทัลยังช่วยให้เกิดการพัฒนาภาพลักษณ์ของการประกอบการธุรกิจการเกษตรที่ทันสมัยทำให้การสืบทอดกิจการธุรกิจการเกษตรในรุ่นต่อไปราบรื่นมากขึ้น แต่ในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลควรพิจารณาถึงความเหมาะสมของกิจการ ความคุ้มค่าและความคุ้มค่าในการใช้ ความสามารถของตัวผู้ประกอบการ และการปรับตัวให้สอดคล้องกับการดำเนินงาน

1.3.2 การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล มีคุณลักษณะ ได้แก่ การมีทัศนคติที่ดีต่อเกษตรกร การใฝ่รู้ ความมุ่งมั่น ความคิดสร้างสรรค์ ความคิดเชิงระบบ การคิดแก้ไขปัญหา ความคิดร่วมสมัย การกล้าเผชิญความเสี่ยง การลงมือทำ และการคำนึงถึงผู้มีส่วนได้เสีย

นอกจากนี้ผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลยังต้องมีความรู้และทักษะด้านการบริหารจัดการธุรกิจ ได้แก่ การตลาดและการบริการ การบัญชีและการเงิน การจัดการความเสี่ยง การจัดการเชิงกลยุทธ์และการจัดการโซ่คุณค่า และด้านการเกษตร ได้แก่ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การจัดการคุณภาพ การผลิต และการแปรรูป

1.3.3 การพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรยุคดิจิทัล จะต้องพิจารณาถึงศักยภาพของบุคคลและความต้องการพัฒนาตนเอง เพราะผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรมีพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลาย ทำให้มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาการประกอบการที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้ประกอบการรุ่นใหม่จะมีทัศนคติและโลกทัศน์ที่แตกต่างจากผู้ประกอบการรุ่นเก่าทำให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วแต่อย่างไรก็ตามจะต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์จากผู้ประกอบการรุ่นเก่าผสมผสานกัน นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงระดับขั้นของการเรียนรู้ในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการอาจไม่ได้เกิดขึ้นจากสถาบันอุดมศึกษาเพียงอย่างเดียวแต่อาจเริ่มสั่งสมตั้งแต่วัยเยาว์

วิธีการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรยุคดิจิทัลอาจเริ่มจากการสร้างความพร้อมและการสร้างทัศนคติ และมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้ประกอบการได้สร้างความสามารถของตนเองในด้านของการศึกษาสามารถพัฒนาผู้ประกอบการโดยใช้การศึกษาทางไกลและสื่อการสอนที่ทันสมัยสามารถเข้าถึงได้ง่าย การให้เนื้อหาความรู้ที่หลากหลายเพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถเลือกใช้ข้อมูลความรู้ที่เหมาะสม การใช้กรณีศึกษาเพื่อให้ผู้ประกอบการได้เกิดการคิดวิเคราะห์ เรียนรู้และสรุปผลลัพท์จากกรณีศึกษา การศึกษาดูงานเพื่อให้เห็นสถานการณ์จริง การฝึกอบรมโดยใช้วิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์มาถ่ายทอดความรู้ นอกจากนี้การพัฒนาผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรยังสามารถใช้วิธีการสร้างกลุ่มหรือเครือข่ายผู้ประกอบการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่มีนโยบายเสริมสร้างและพัฒนาการผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร

1.4 กรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล

การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความรู้ความสามารถเชิงดิจิทัล ประกอบด้วย 1) ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเทคโนโลยีดิจิทัล การพัฒนาคนด้วยดิจิทัล และการพัฒนางานด้วยดิจิทัล 2) คุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการ ประกอบด้วย ทักษะคิดในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร บุคลิกภาพของการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร การแสวงหาโอกาสทางธุรกิจการเกษตร และการมุ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3) ความรู้และทักษะของการเป็นผู้ประกอบการ ประกอบด้วย การวิเคราะห์และตัดสินใจทางธุรกิจการเกษตร การสร้างคุณค่าในธุรกิจการเกษตร การจัดการประสิทธิภาพในธุรกิจการเกษตร และการจัดการคุณภาพในธุรกิจการเกษตร ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวจะมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและเป็นหน่วยโครงสร้างในการพัฒนาตัวบุคคลให้มีศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการ

กรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรายละเอียดที่สามารถใช้อ้างอิงในการพัฒนาตนเองและสังคมด้านการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล โดยกรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลได้ระบุถึงองค์ประกอบของเนื้อหาจำนวน 3 องค์ประกอบ 11 หัวเรื่อง 30 ประเด็น และ 120 ผลลัพธ์การเรียนรู้สำหรับผู้เรียน 4 ระดับ ได้แก่ ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง ระดับก้าวหน้า และระดับเชี่ยวชาญ โดยองค์ประกอบมีดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ความรู้ความสามารถเชิงดิจิทัล (Digital Literacy: DL) แบ่งเป็น 3 หัวเรื่อง

DL1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเทคโนโลยีดิจิทัล

DL2 การพัฒนาคนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล

DL3 การพัฒนางานด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล

องค์ประกอบที่ 2 คุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurial Orientation: EO) แบ่งเป็น 4 หัวเรื่อง

EO1 ทักษะคิดในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร

EO2 บุคลิกภาพในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร

EO3 การแสวงหาโอกาสทางธุรกิจการเกษตร

EO4 การมุ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 3 ความรู้และทักษะของการเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurial Knowledge And Skills: KS) แบ่งเป็น 4 หัวเรื่อง

KS1 การวิเคราะห์และตัดสินใจทางธุรกิจการเกษตร

KS2 การสร้างคุณค่าในธุรกิจการเกษตร

KS3 การจัดการประสิทธิภาพในธุรกิจการเกษตร

KS4 การจัดการคุณภาพในธุรกิจการเกษตร

2. การอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยในครั้งนี้ได้แสดงถึงความรู้ที่จำเป็นเกี่ยวกับการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจ การเกษตรในยุคดิจิทัล ความต้องการในการพัฒนา องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้ประกอบการ ธุรกิจการเกษตร ซึ่งนำไปสู่การนำเสนอกรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจ การเกษตรในยุคดิจิทัล จากผลการวิจัยดังกล่าวสามารถสรุปประเด็นในการอภิปรายได้ 4 ประเด็น ประกอบด้วย 1) การมุ่งเน้นในการพัฒนา 2) ความพร้อมและความต้องการของผู้เรียน 3) การประยุกต์ เทคโนโลยีดิจิทัลในการประกอบการธุรกิจการเกษตร และ 4) ลักษณะเฉพาะของกรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การมุ่งเน้นในการพัฒนา

ผลจากการสังเคราะห์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล ชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบแวดล้อมที่จำเป็นในการพัฒนาทั้งตัวผู้ประกอบการเอง จนกระทั่งการพัฒนาภาค การเกษตรและระดับประเทศ โดยเกี่ยวข้องกับปัจจัยทั้งด้านคุณลักษณะ ความรู้และทักษะของบุคคล การ เปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีดิจิทัล การศึกษาและเรียนรู้ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และนโยบายการ พัฒนา ในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลจึงมีความซับซ้อนและต้องอาศัย ความรู้ความเข้าใจของผู้กำหนดนโยบายการพัฒนาที่ไม่เพียงเน้นโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลและอื่นๆ ที่ เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น ยังต้องมุ่งเน้นการพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะ ทรัพยากรมนุษย์ในภาคการเกษตรซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญทั้งเศรษฐกิจและสังคมของไทย โดยยุทธศาสตร์การ พัฒนาประเทศในปัจจุบันก็ได้เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขัน มุ่งเพิ่ม ศักยภาพของผู้ประกอบการซึ่งรวมถึงเกษตรกรให้มีทักษะในการคิดและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ สามารถใช้ ประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อยกระดับการผลิตให้ได้มาตรฐาน มีเอกลักษณ์ และการใช้ทรัพยากรอย่าง ยั่งยืน (ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580, แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564) การพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรจึงสามารถ ตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ของประเทศ (ชนม์ ญัฐชา กัณวานศุภพันธ์, 2557; Fems, Agada, Godsave and Opigo, 2017) นอกจากนี้การมุ่งเน้นในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการนั้นไม่ได้จำกัดแต่เพียงการให้การศึกษา ถึงแม้ว่า การให้การศึกษาจะเป็นส่วนหลักที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็ตาม แต่การพัฒนาการเป็น ผู้ประกอบการยังต้องอาศัยการพัฒนาด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับการ เปลี่ยนแปลง มีการเรียนรู้ คิดค้น และการลงมือทำ (Mulder et. al., 2007) ดังนั้นในด้านการกำหนด นโยบายจึงควรให้เกิดการเสริมสร้างวัฒนธรรมของการเป็นผู้ประกอบการและการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ กล่าวคือ สร้างบรรยากาศเอื้ออำนวยที่สำหรับผู้ประกอบการ และสร้างทัศนคติที่ดีต่อการเป็นผู้ประกอบการ และการไม่กลัวความล้มเหลว (Afzal, Mansure and Manni, 2018; Yaseen, Somogyi and Bryceson, 2018)

การพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรอาจไม่สามารถดำเนินการได้โดยง่าย เนื่องจากต้องอาศัยเวลาในการเสริมสร้างความรู้ความสามารถของผู้มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร (Trendov, Varas and Zeng, 2019) โดยผู้กำหนดนโยบายควรทราบถึงรายละเอียดขององค์ประกอบต่างๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนา อาทิ ประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร ได้แก่ 1) คุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการที่ต้องการประสบความสำเร็จ ใฝ่ใจในการเรียนรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีการตั้งเป้าหมาย มีลักษณะการทำงานเชิงรุก และมีความต้องการพัฒนาด้านคุณภาพและประสิทธิภาพของธุรกิจอย่างสม่ำเสมอ (Dess, Lumpkin and Taylor, 2005) และ 2) ความรู้และทักษะของผู้ประกอบการเกษตร ทั้งด้านการผลิต การตลาด การเงิน การบัญชี การจัดการทรัพยากรมนุษย์ และการจัดการความเสี่ยง (Kimberly De Silva, 2018) แต่จากผลจากการรวบรวมเนื้อหาจากหลักสูตรอุดมศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศทางด้านธุรกิจการเกษตร (Agribusiness) และการเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurship) รวมจำนวน 40 หลักสูตร พบว่า จำนวนรายวิชาของหลักสูตรทั้งหมดได้เน้นการเรียนการสอนในด้านความรู้และทักษะทางการจัดการธุรกิจเป็นส่วนใหญ่ โดยมีการเรียนทางด้านคุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการ เช่น บุคลิกภาพ ทักษะจิตส่วนบุคคล คุณธรรมและจริยธรรมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับผลของการวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียนในการวิจัยครั้งนี้พบว่า ผู้มีประสบการณ์ในการเป็นผู้ประกอบการจะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาด้านคุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการมากกว่าผู้ไม่มีประสบการณ์ เช่น การพัฒนาบุคลิกภาพ ทักษะจิต และการแสวงหาโอกาสในการเป็นผู้ประกอบการ แสดงว่าผู้ที่มีประสบการณ์ในการเป็นผู้ประกอบการทราบว่า คุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้และทักษะทางการจัดการธุรกิจ นอกจากนี้ผลจากการสนทนากลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรยังระบุว่าคุณลักษณะในด้านการมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพการเกษตร ความใฝ่รู้และมุ่งมั่นในการประกอบการธุรกิจการเกษตร เป็นพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร ดังนั้นในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการจึงควรมุ่งเน้นด้านการเสริมสร้างคุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการด้วย นอกเหนือจากความรู้และทักษะด้านการจัดการธุรกิจ

จากประเด็นอภิปรายข้างต้นสรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาภาคการเกษตรให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นคือการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร ซึ่งนอกจากการสร้างให้ทรัพยากรมนุษย์ในภาคการเกษตรมีความสามารถในการจัดการธุรกิจแล้ว ยังต้องพัฒนาคุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการ เช่น ความคิดและทัศนคติในการเป็นผู้ประกอบการ ตลอดจนจริยธรรมและความรับผิดชอบทางการจัดการ โดยการให้การศึกษาในทุกกระดับและการสนับสนุนบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของการเป็นผู้ประกอบการในภาคการเกษตรที่เอื้ออำนวยต่อการก่อเกิดผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรใหม่ๆ

2.2 ความพร้อมและความต้องการของผู้เรียน

ในด้านความพร้อมของผู้เรียนในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลพบว่า ผู้เรียนโดยภาพรวมมีความพร้อมในการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล ได้แก่ การมีอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน การเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต การใช้

สื่อสังคม และการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อทำงานในสำนักงาน แต่ยังคงขาดความพร้อมในด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการประกอบการ เช่น การจัดการฐานข้อมูล การประชุม การจัดการธุรกิจ การพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ และระบบอัตโนมัติ โดยพบว่าผู้เรียนที่มีประสบการณ์ในการเป็นผู้ประกอบการมีความพร้อมทั้งในด้านการเข้าถึงและการประยุกต์ในการประกอบการมากกว่าผู้เรียนที่ไม่มีประสบการณ์ในการเป็นผู้ประกอบการ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้เรียนที่มีอาชีพครอบครัวในภาคการเกษตรมีความพร้อมในการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลน้อยกว่าผู้เรียนที่มีอาชีพครอบครัวนอกภาคการเกษตร

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า โดยภาพรวมผู้เรียนมีความพร้อมในการใช้และการประยุกต์เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2564) ที่พบว่าจำนวนครัวเรือนที่มีคอมพิวเตอร์และมีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตมีสูงถึงร้อยละ 81.8 และมีโทรศัพท์มือถือสูงถึงร้อยละ 92.7 อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาตามกลุ่มผู้เรียนแล้ว ผู้เรียนที่มีประสบการณ์ในการเป็นผู้ประกอบการและผู้เรียนที่มีอาชีพครอบครัวนอกภาคการเกษตรมีความพร้อมในการใช้และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมากกว่า ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้เรียนที่ต้องการการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการในภาคการเกษตรให้มีความพร้อมด้านดิจิทัลควรได้รับการสนับสนุน สอดคล้องกับรายงานของ FAO โดย Trendov, Varas and Zeng (2019) ที่ระบุว่าภาคการเกษตรมักมีความพร้อมในด้านโครงสร้างและความสามารถเชิงดิจิทัลน้อยกว่า ซึ่งผู้ประกอบการในภาคการเกษตรควรได้รับโอกาสในการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเชิงดิจิทัล อันจะนำไปสู่การพัฒนาเชิงนวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ผลการศึกษาพบว่าผู้เรียนมีความต้องการเป็นอย่างมากในการพัฒนาทั้งในด้านคุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการ ความรู้และทักษะในการจัดการธุรกิจ ตลอดจนการใช้วิธีการศึกษาทางไกลในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการ โดยเมื่อพิจารณาตามกลุ่มผู้เรียนแล้วพบว่า ผู้เรียนที่มีประสบการณ์ในการเป็นผู้ประกอบการจะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาด้านคุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการมากกว่าผู้ไม่มีประสบการณ์ และต้องการการเรียนรู้ด้วยวิธีการลงมือปฏิบัติโดยเฉพาะการสร้างธุรกิจการเกษตรใหม่ๆ ไปพร้อมกับการศึกษา สอดคล้องกับผลของการสนทนากลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรที่ให้ข้อเสนอแนะในด้านคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรก็คือ การประสบความสำเร็จในอาชีพการเกษตรจะต้องลงมือปฏิบัติซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรควรเป็นนักปฏิบัติด้วย ความต้องการในการใช้วิธีการศึกษายังมีความแตกต่างกันในกลุ่มผู้เรียนที่มีวุฒิการศึกษาที่ต่างกันด้วย โดยผู้เรียนที่มีวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรีต้องการวิธีเรียนโดยใช้เอกสารการสอนเป็นหลัก ส่วนผู้ที่มีวุฒิปริญญาตรีขึ้นไปต้องการเรียนรู้ด้วยสื่อที่หลากหลายโดยไม่จำกัดเฉพาะเอกสารการสอน และผู้เรียนที่มีอาชีพครอบครัวในภาคการเกษตรต้องการเรียนรู้ด้วยวิธีการสร้างเครือข่ายและการใช้ระบบพี่เลี้ยง (mentoring) มากกว่าผู้ที่มีอาชีพครอบครัวนอกภาคการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะจากการสนทนากลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาที่มีประสิทธิผลคือ การศึกษาจากผู้อื่นในสถานการณ์จริง โดยการสร้างกลุ่มเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนการถ่ายทอดชี้แนะจากผู้มีความรู้และประสบการณ์

จากประเด็นอภิปรายดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ในสังคมไทยยุคดิจิทัลเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงความรู้ต่างๆ ได้ง่ายมากขึ้น อย่างไรก็ตามในการพัฒนาผู้เรียนควรคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนทั้งในด้านพื้นฐานการศึกษาและประสบการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาผู้ที่อยู่ในภาคการเกษตรควรมีการสนับสนุนทั้งในด้านความรู้ดิจิทัล การสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการให้ความรู้จากผู้มีประสบการณ์ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลและการใช้การศึกษาทางไกลจะช่วยให้ผู้ประกอบการอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบทสามารถพัฒนาความสามารถในการเป็นผู้ประกอบการได้สะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

2.3 การประยุกต์เทคโนโลยีดิจิทัลในการประกอบการธุรกิจการเกษตร

ในด้านความคิดเห็นของผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรที่มีต่อประโยชน์ของการประยุกต์เทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการประกอบการ ซึ่งระบุว่าเทคโนโลยีดิจิทัลช่วยให้ผู้ประกอบการได้ข้อมูลความรู้มีความสามารถในการจัดการมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านของการวิเคราะห์ การสื่อสารทางธุรกิจ การจัดการด้านประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการศึกษาต่างๆ ซึ่งระบุว่า การประกอบธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลจะต้องอาศัยสารสนเทศที่มีความแม่นยำสูง มีการเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ และเกิดประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร (สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร, 2018; สำราญ สารบรรณ, 2560) และยังช่วยให้ผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรสามารถตัดสินใจได้รวดเร็วและเหมาะสม (ณัฐกิตติ์ ปัทมะ, 2563) โดยความคิดเห็นของผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรจากการศึกษาในครั้งนี้ได้ระบุถึงประโยชน์ของเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีต่อการทำธุรกิจการเกษตรให้มีความทันสมัย เนื่องจากธุรกิจการเกษตรมีภาพลักษณ์ในแง่การมีความเสี่ยงสูงเพราะต้องพึ่งพาสภาพดินฟ้าอากาศ และการดำเนินธุรกิจการเกษตรแบบดั้งเดิมต้องใช้แรงงานมาก ทำให้เป็นอาชีพที่ไม่ดึงดูดใจสำหรับคนรุ่นใหม่ ดังนั้นการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาปรับปรุงการประกอบการธุรกิจการเกษตรนอกจากจะช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงานแล้ว ยังช่วยแก้ไขปัญหาแรงงาน การสร้างความน่าเชื่อถือในการตรวจสอบย้อนกลับกระบวนการผลิต และจูงใจคนรุ่นใหม่ให้มาทำงาน รวมถึงการสืบทอดกิจการจากคนรุ่นก่อนได้ แต่สิ่งที่ควรคำนึงในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการประกอบการธุรกิจการเกษตรคือความเหมาะสมและคุ้มค่าซึ่งเป็นเรื่องที่ท้าทายในการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลของภาคการเกษตร (Trendov, Varas and Zeng, 2019) นอกจากนี้ยังต้องอาศัยการปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ตลอดจนการพัฒนาทักษะความสามารถด้านดิจิทัลของผู้ประกอบการด้วย (อนุพงศ์ อวิรุทธา, ศุภลักษณ์ ไชยสิทธิ์ และคณะ, 2560)

สำหรับการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในด้านคุณลักษณะ และด้านความรู้และทักษะ ผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร ผลที่ได้มีทั้งส่วนที่สอดคล้องกับผลการสังเคราะห์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล และส่วนที่เพิ่มเติม กล่าวคือ ส่วนที่สอดคล้อง ได้แก่ ด้านคุณลักษณะของผู้ประกอบการในด้านการใฝ่รู้ มีความคิดสร้างสรรค์ มุ่งมั่นพยายาม กล้าเผชิญความเสี่ยง และด้านความรู้และทักษะ ผู้ประกอบการควรมีในด้านการจัดการธุรกิจ เช่น การจัดการการตลาดและบริการ การบัญชีและการเงิน การจัดการความเสี่ยง และการจัดการเชิงกลยุทธ์ ส่วนประเด็นที่เพิ่มเติมจากผลการสังเคราะห์ความรู้ ได้แก่ 1) คุณลักษณะของผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในด้านการมีทัศนคติ

ที่ติดต่อการเกษตร มีความคิดร่วมสมัย การลงมือทำ และการคำนึงถึงผู้มีส่วนได้เสีย และ 2) ความรู้และทักษะของผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการโซ่คุณค่า (value chain) ในระบบธุรกิจการเกษตร ตั้งแต่ต้นน้ำ คือ การผลิตสินค้าเกษตรขั้นปฐม ไปสู่กลางน้ำ คือ การแปรรูป และปลายน้ำ คือ การจำหน่ายสินค้าเกษตร นอกจากนี้จะต้องเข้าใจวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ใช้ในการดำเนินงานและการจัดการคุณภาพของสินค้าเกษตร

จากประเด็นการอภิปรายข้างต้นแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของเทคโนโลยีดิจิทัลในการประกอบการธุรกิจการเกษตร ซึ่งนอกจากช่วยสร้างประสิทธิภาพในการดำเนินงานแล้ว ยังเป็นการปรับเปลี่ยนธุรกิจการเกษตรให้เกิดความทันสมัย เกิดความน่าสนใจในการดึงดูดผู้ประกอบการรุ่นใหม่มาดำเนินธุรกิจการเกษตรทั้งในระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ บนพื้นฐานทรัพยากรของประเทศ

2.4 ลักษณะเฉพาะของกรอบงานการพัฒนา

ผลของการจัดทำกรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล ซึ่งเกิดจากการศึกษาจากเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการเก็บข้อมูลความคิดเห็นจากผู้เรียนและผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร กรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลยังได้ผ่านความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญทางธุรกิจการเกษตร จึงได้กรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลซึ่งเกิดจากการตีความผลการวิจัยและนำเสนอรายละเอียดที่เป็นรูปธรรม มีลักษณะเฉพาะที่เหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในภาคการเกษตรให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นผู้ประกอบการในยุคดิจิทัล โดยมีมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ซึ่งเป็นหน่วยโครงสร้าง (building blocks) ที่มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

1) ความรู้ความสามารถเชิงดิจิทัล (digital literacy) กรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลในด้านความรู้ความสามารถเชิงดิจิทัลได้เสนอเรื่องที่ควรพัฒนาทั้งความรู้พื้นฐานทางดิจิทัล สอดคล้องกับ คณะกรรมการขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอัจฉริยะ (2562); Wolfertab, Gea, and et al. (2017) ที่เสนอแนะว่าธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลควรก้าวให้ทันเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น การเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตกับอุปกรณ์ต่างๆ (IoT) และการใช้ประโยชน์จากข้อมูลมหาศาล (big data) เป็นต้น กรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลยังเสนอแนะการนำเทคโนโลยีดิจิทัลไปใช้ในการพัฒนาคน สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของมนุษย์ในยุคศตวรรษที่ 21 (กฤตภาส แยมนาม, 2560; ศิริวรรณ มุรินทร์วงศ์ และทัศนีย์ เมธาพิสิฐ, 2558) และสามารถเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (ราชกิจจานุเบกษา, 2561) ตลอดจนนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการพัฒนางาน ทั้งในด้านการวิเคราะห์และการตัดสินใจ (ณัฐกิตติ์ ปัทมะ, 2563; อีรพงศ์ มังคะวัฒน์, 2554) และการดำเนินงานเพื่อตอบสนองต่อการแข่งขัน (Raungpaka & Savetpanuvong, 2017)

2) คุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurial orientation) กรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลนำเสนอเรื่องการพัฒนาคุณลักษณะของการเป็นเป็นผู้ประกอบการใน 4 ประเด็น ได้แก่ ทศนคติในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร

บุคลิกภาพของผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร การแสวงหาโอกาสทางธุรกิจการเกษตร และการมุ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเนื้อหาในด้านทัศนคติในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรเป็นส่วนที่ได้จากการสนทนากลุ่มผู้ประกอบการซึ่งได้เสนอแนะว่า ทัศนคติเชิงบวกและความเข้าใจในลักษณะธุรกิจการเกษตรเป็นจุดเริ่มต้นที่จำเป็นในการพัฒนาคุณลักษณะของผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร ในด้านบุคลิกภาพและการแสวงหาโอกาสทางธุรกิจจัดเป็นคุณลักษณะโดยทั่วไปของผู้ประกอบการ (Verhees, Lans, and Verstegen, 2012) และการมุ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะด้านการมีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม เป็นปัจจัยที่ทำให้การประกอบการธุรกิจประสบความสำเร็จ (สมทบ แก้วเชื้อ, บัณฑิต ผังนิรันดร์, และคณะ, 2562) ตลอดจนการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรดิจิทัลที่คำนึงถึงคุณภาพความปลอดภัยและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (Trendov, Varas and Zeng, 2019)

3) ความรู้และทักษะของการเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurial knowledge and skills) กรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลได้นำเสนอเรื่องการพัฒนาด้านความรู้และทักษะของการเป็นผู้ประกอบการใน 4 ประเด็น ได้แก่ การวิเคราะห์และตัดสินใจ การสร้างคุณค่า การจัดการประสิทธิภาพ และการจัดการคุณภาพ โดยการพัฒนาในเรื่องทั้งหมดสอดคล้องกับผลการสังเคราะห์ความรู้จากการรวบรวมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการเกษตรและการเป็นผู้ประกอบการจากสถาบันการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมีประเด็นที่แตกต่างในด้านการจัดการคุณภาพซึ่งเนื้อหาควรมีเรียนรู้ในการนำเทคโนโลยีและหลักการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการดำเนินงานซึ่งเป็นส่วนเพิ่มเติมจากการสนทนากลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร

จากประเด็นอภิปรายดังกล่าวข้างต้น กรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลเน้นการบูรณาการการพัฒนาความรู้ความสามารถเชิงดิจิทัลและสมรรถนะของการเป็นผู้ประกอบการ นอกจากนี้ยังเน้นในเรื่องระดับของการพัฒนาตั้งแต่ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับก้าวหน้า และระดับเชี่ยวชาญ ซึ่งสะท้อนถึงการพัฒนาตั้งแต่ระดับการพัฒนาความคิดในการเป็นผู้ประกอบการ ไปสู่ลงมือทำ การปรับตัวให้สามารถสร้างการเติบโต สร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเกิดขึ้นจากกระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จากภายในสู่ภายนอก (inside-out) กล่าวคือ การพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดจากตัวบุคคลไปสู่เศรษฐกิจและสังคมโดยภาพรวม

3. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในภาคการเกษตรซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ นอกจากนี้ยังนำไปสู่การวิจัยในครั้งต่อไป

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) ผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร ครอบคลุมตั้งแต่ผู้ที่สนใจในการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตร และผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรทั้งระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยพิจารณาถึงองค์ประกอบของเรื่องต่างๆ ในกรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการ

ธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล และเลือกหัวข้อในการเรียนรู้ที่ตรงกับความต้องการและความจำเป็นในการพัฒนาตนเองเป็นสำคัญ โดยไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับตามที่นำเสนอไว้ในกรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล ทั้งนี้การเรียนรู้ในแต่ละหัวข้ออาจพิจารณาเรียนในระบบการศึกษาหรือการค้นคว้าความรู้นอกระบบการศึกษาก็ได้ โดยการเรียนรู้ในระบบการศึกษามักพิจารณาจากหลักสูตรต่างๆ ของสถาบันอุดมศึกษาซึ่งเสนอหลักสูตรทั้งที่มีปริญญา หรือหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้น ทั้งแบบแบบปกติหรือออนไลน์ ส่วนการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองอาจใช้วิธีการเรียนรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ หรือจากผู้มีประสบการณ์ และการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง โดยผู้เรียนสามารถพิจารณาถึงการบรรลุในด้านผลลัพธ์การเรียนรู้ที่นำเสนอไว้ในแต่ละประเด็นตามกรอบงานการพัฒนา

2) *องค์การธุรกิจการเกษตร* กรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลนอกจากสามารถใช้ประโยชน์ในการพัฒนาตนเองในฐานะผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรแล้ว ประเด็นเนื้อหาที่นำเสนอยังมีความเหมาะสมต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การธุรกิจการเกษตรให้มีความสามารถในการดำเนินงานด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เช่น การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างคุณค่าในกระบวนการดำเนินงานของธุรกิจการเกษตร ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการใช้เทคโนโลยีในปรับปรุงประสิทธิภาพและคุณภาพในการดำเนินงาน เป็นต้น ดังนั้นองค์การธุรกิจการเกษตรสามารถใช้กรอบการดำเนินงานในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัลในการพิจารณาเรื่องหรือประเด็นที่บุคลากรในองค์การควรได้รับการพัฒนาตามความต้องการหรือจำเป็น ซึ่งสามารถพัฒนาบุคลากรตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนกระทั่งเชี่ยวชาญ โดยอ้างอิงความสามารถของบุคคลตามผลลัพธ์การเรียนรู้

3) *หน่วยงานที่สนับสนุนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในภาคการเกษตร* ในการพัฒนาศักยภาพการเป็นผู้ประกอบการมีความสำคัญต่อการเติบโตและการพัฒนาที่ยั่งยืนของภาคการเกษตร โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สามารถอ้างอิงผลการวิจัยในการกำหนดนโยบายหรือกลยุทธ์ในการพัฒนา ตั้งแต่การกำหนดโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล การสร้างระบบนิเวศของการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรดิจิทัล การสร้างวัฒนธรรมของการเป็นผู้ประกอบการในภาคการเกษตร การดำเนินการในการจัดการฝึกอบรมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมาพัฒนาตนเองและพัฒนางาน การเสริมสร้างคุณลักษณะ ความรู้และทักษะของการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรตามที่แสดงไว้ในกรอบงานการพัฒนา โดยหน่วยงานที่สนับสนุนการพัฒนายังรวมถึงสถาบันการศึกษาต่างๆ สามารถจัดหลักสูตรให้ตอบสนองต่อการพัฒนาที่ครอบคลุมในประเด็นสำคัญ โดยใช้วิธีการจัดการศึกษาที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละกลุ่มดังนี้นำเสนอในผลการวิจัย

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

1) *การวิจัยเชิงลึกในสาขาต่างๆ ของภาคการเกษตร* การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในภาพกว้าง และถึงแม้ว่าผลการวิจัยจะสามารถนำไปปรับใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในของภาคการเกษตรโดยภาพรวมได้ แต่หากมีการวิจัยที่เฉพาะในพื้นที่หรือเฉพาะส่วนใด

ส่วนหนึ่งในโซ่อุปทานสินค้าเกษตร หรือธุรกิจการเกษตรเฉพาะประเภท จะช่วยให้สามารถเปรียบเทียบความแตกต่างทั้งในด้านความต้องการและองค์ประกอบการเป็นผู้ประกอบการและวิธีการพัฒนาได้โดยตรง

2) การวิจัยถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการประกอบการธุรกิจการเกษตร นอกจากพัฒนาด้านเทคโนโลยีดิจิทัลแล้ว สภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรยังมีอีกหลายประการ ที่สำคัญ อาทิ การเข้าถึงแหล่งเงินทุนและทรัพยากร กฎระเบียบ การส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม การเสริมสร้างวัฒนธรรมในการเป็นผู้ประกอบการ และการเปลี่ยนแปลงด้านการบริโภคและสภาพการตลาด เป็นต้น การศึกษาปัจจัยที่สำคัญจะช่วยให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงระบบต่างๆ เพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดการสร้างและพัฒนาผู้ประกอบการซึ่งเป็นฐานของการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของประเทศให้มีระดับที่สูงขึ้น

3) การวิจัยผลของความสามารถในการเป็นผู้ประกอบการ เป็นการศึกษาที่เป็นข้อมูลที่ช่วยชี้วัดหรือยืนยันว่า การสร้างขีดความสามารถในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรจะเป็นประโยชน์ทั้งในแง่การเติบโตทางเศรษฐกิจ การเป็นแหล่งสร้างงาน การพัฒนาสังคมในภาคชนบท และการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะช่วยให้งานวิจัยด้านการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรมีความครอบคลุมและกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

